

УДК 343.851

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.17>

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КОРУПЦІЙНИХ Й ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Мудрецька Ганна Володимирівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ

У статті проаналізовано специфіку оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування та судового розгляду корупційних й економічних злочинів. Актуальність статті пов'язана з необхідністю вирішення проблеми, що полягає в тому, що сучасна діяльність органів досудового розслідування під час розслідування корупційних злочинів посадових осіб потребує вдосконалення засобів профілактики та протидії, а також виявлення умов й інструментів, що сприяють підвищенню ефективності розслідування. Розглянуто загальні аспекти доктринального дослідження терміна «оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування та судового розгляду» в теорії оперативно-розшукової діяльності; визначено коло вчених, які досліджували цю категорію; проаналізовано їх погляди щодо цього поняття; виділено основні риси оперативно-розшукового забезпечення, що відображають його зміст та сутність; підкреслено основні напрями оперативно-розшукового забезпечення.

Досліджено законодавче регулювання галузі, щодо визначення взаємодії різних органів. Визначено необхідність розробки єдиної системи підготовки та обміну даними між усіма учасниками судочинства, спрямованої на гармонійну взаємодію з метою протидії корупційним діянням посадових осіб, а також докладну методичну алгоритмізацію подібних дій з урахуванням вивчення позитивного практичного досвіду. Звертається увага на відсутність чітких уявлень оперативних співробітників підрозділів економічної безпеки та протидії корупції про виконувані завдання оперативно-розшукового забезпечення в межах взаємодії з органами досудового розслідування щодо розслідування корупційних та економічних злочинів.

Розглянуто одне із завдань оперативно-розшукового забезпечення – виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт або яке підлягає конфіскації, а також виявлення та документування фактів легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, у кримінальних провадженнях щодо злочинів корупційної спрямованості. Зроблено висновок, що оперативно-розшукове забезпечення має системно та безперервно здійснюватися на всіх основних стадіях кримінального провадження – як на етапі досудового розслідування, так і на етапі судового розгляду.

Ключові слова: оперативно-розшукове забезпечення, слідчі (розшукові) дії, кримінальне провадження, процесуальна взаємодія, судовий розгляд, корупційні злочини, економічні злочини, службові особи.

Mudretska Hanna. Operational and investigative support of pre-trial investigation and judicial trial of corruption and economic crimes

The article analyzes the specifics of operational and investigative support for pre-trial investigation and trial of corruption and economic crimes. The relevance of the article is related to the need to solve the problem, which is that the modern activities of pre-trial investigation bodies during the investigation of corruption crimes of officials require improving the means of prevention and counteraction, as well as identifying conditions and tools that contribute to increasing the efficiency of the investigation. The general aspects of the doctrinal study of the term "operational and investigative support of pre-trial investigation and trial" in the theory

of operational and investigative activities are considered; the circle of scientists who have studied this category is determined; their views on this concept are analyzed; the main features of operational and investigative support, reflecting its content and essence, are highlighted; the main directions of operational and investigative support are emphasized.

The legislative regulation of the industry has been studied, with a view to determining the interaction of various bodies. The need to develop a unified system of preparation and data exchange between all participants in the judicial process, aimed at harmonious interaction in order to counteract corrupt actions of officials, as well as a detailed methodical algorithmization of such actions, taking into account the study of positive practical experience, has been identified. Attention is drawn to the lack of clear understanding among operational officers of economic security and anti-corruption units about the tasks of operational and investigative support in the framework of interaction with pre-trial investigation bodies regarding the investigation of corruption and economic crimes.

One of the tasks of operational and investigative support is considered - the identification and search for assets that may be subject to arrest or confiscation, as well as the identification and documentation of the facts of legalization (laundering) of proceeds of crime in criminal proceedings regarding corruption-related crimes. It is concluded that operational and investigative support should be systematically and continuously carried out at all main stages of criminal proceedings: both at the stage of pre-trial investigation and at the stage of trial.

Key words: *operational and investigative support, investigative (search) actions, criminal proceedings, procedural interaction, trial, corruption crimes, economic crimes, officials.*

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні ведеться активна та цілеспрямована боротьба з корупційними злочинами, що свідчить про особливу гостроту у сфері державного управління та діяльності посадових осіб. Однак її результати поки що не можна визнати задовільними. Ефективна реалізація цього напрямку діяльності вкрай ускладнена в сучасних умовах тією обставиною, що посадові особи – корупціонери демонструють значну варіативність застосовуваних ними засобів уникнення від відповідальності (як у якісному, так і в кількісному вимірі), що значно знижує результативність заходів протидії та застосовуваних засобів з метою профілактики та припинення цього явища. Однією з умов Високого рівня розкриття корупційних та економічних злочинів та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб є забезпечення організованого належним чином оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування та судового розгляду. Відповідно, налагодження ефективної взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування – одне з пріоритетних завдань оперативно-службової діяльності.

Взаємодія суб'єктів застосування кримінально-процесуальних та оперативно-розшукових засобів має різні форми та свої особливості як на початковому

етапі досудового розслідування, так і впродовж усього кримінального провадження. Більшість матеріалів економічного та корупційного спрямування передбачає проведення складних тактичних операцій з метою викриття всіх співучасників, встановлення їх злочинних намірів, зокрема корумпованих зв'язків. Найбільша ефективність використання результатів оперативно-розшукової діяльності досягається, якщо спільна робота співробітників оперативних служб зі слідчим починається з моменту отримання оперативної інформації

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання оперативно-розшукового забезпечення розкриття та розслідування злочинів було досліджено такими вченими, як М. С. Бабецький, Т. В. Барановська, В. М. Бурикін, В. Л. Гончарук, А. П. Дербеньов, О. О. Додуров, Ю. О. Луценко, І. В. Озерський, Ю. Ю. Орлов, О. М. Резнік, В. Г. Тарасенко, Г. П. Цимбал, Д. В. Цехан, В. П. Хомколов, О. В. Яцюк та ін. Проте окремі питання оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування та судового розгляду корупційних й економічних злочинів залишаються малодослідженими та потребують подальшого дослідження.

Метою статті є комплексне дослідження питання сучасних проблем опера-

тивно-розшукового забезпечення досудового розслідування та судового розгляду корупційних й економічних злочинів, а також розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо ефективного їх розслідування та судового розгляду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємодія при розслідуванні корупційних та економічних злочинів передбачає обмін інформацією між різними суб'єктами, зокрема слідчими, оперативними підрозділами та Національним антикорупційним бюро (далі – НАБУ), для ефективного збору доказів та притягнення винних до відповідальності. Важливими є спільні дії, координація та своєчасне надходження даних для успішного розслідування, яке можуть здійснювати Державне бюро розслідувань (далі – ДБР), Національна поліція та НАБУ залежно від підслідності.

Правовою основою взаємодії при розслідуванні корупційних та економічних злочинів становлять міжнародні договори, закони України й нормативно-правові акти, якими визначено компетенцію вповноважених осіб у цій галузі. Зокрема, основними міжнародними договорами у сфері боротьби з корупцією є Конвенція ООН проти корупції (UNCAC), затверджена 2003 року, що є універсальним юридично обов'язковим інструментом, а також Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 1999 року. Важливу роль відіграють і регіональні угоди, такі як Декларація ОЕСР про міжнародну боротьбу з корупцією у сфері міжнародного бізнесу та діяльність Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO). На національному рівні правову основу становлять закони України: «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII; «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII, «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. № 1150-IX. До відомчих нормативно-правових актів можна зарахувати: «Порядок взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів» від 20.10.2017 р.

№ 115/197-о/297/586/869/857, «Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів» від 22.02.2022 № 54/50; «Про затвердження Порядку взаємодії АРМА та Офісу Генерального прокурора щодо виявлення та розшуку активів у межах міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій» від 24.05.2022 р. № 75/81, «Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» від 07.07.2017 р. № 575; «Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю» від 10.06.2011 р. № 317/235.

Розкриття корупційних та економічних злочинів представляється як процес, складений із кількох взаємозалежних частин, одним з яких є оперативно-розшукове забезпечення. З огляду на це, процес розкриття не розглядається лише в межах детермінації особи, яка має безпосереднє відношення до вчинення вказаних видів злочинів. На нашу думку, оперативно-розшукова робота з розкриття злочинів розвивається як на етапі досудового розслідування кримінального провадження, так і на етапі судового розгляду. З огляду на це, слід зазначити, що і слідчий, і оперативний співробітник, глибоко зацікавлені в тому, щоб обвинувачена особа не була виправдана. Це лише одна з безлічі обставин, але, варто зазначити, дуже важлива, яка зумовлює необхідність оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування та на етапі судового розгляду.

За слушним зауваженням І. І. Приполова, хоча з набранням чинності КПК України 2012 р. та введенням інституту негласних слідчих (розшукових) дій роль оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження значно звузилась, однак НСРД проводяться оперативними підрозділами за дорученням слідчого. Крім того, НСРД здійснюються у тактичні способи притаманні оперативно-розшуковим заходам [1, с. 227].

Розмірковуючи про обсяг та зміст оперативно-розшукового забезпечення, слід

зазначити, що йому притаманні різноманітні думки. Так, М. І. Данилюк пропонує розглядати оперативно-розшукове забезпечення як організаційну форму, засновану на взаємозв'язку та взаємному впливі слідчого та оперативного співробітника, для об'єктивного та ретельного дослідження «злочинної картини», а також здійснення оперативними підрозділами в правовому полі всього комплексу заходів для успішного розкриття, розслідування та направлення кримінального провадження до суду [2, с. 12]. На його думку, оперативно-розшуковому забезпеченню відводиться ключова роль у забезпеченні досудового розслідування оперативними даними до етапу судового розгляду. Аналогічної думки дотримуються й інші автори, які також вважають, що оперативно-розшукове забезпечення зароджується на початковому етапі кримінального провадження та завершується при направленні її до суду [3, с. 5]. В. Д. Пчолкін визначає оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження як систему оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на створення оптимальних умов для виявлення злочинів та здійснення повного й об'єктивного процесу доказування; подолання протидії розслідуванню; виконання функції захисту (безпеки) учасників кримінального процесу; гарантування реалізації принципу невідворотності відповідальності винних за скоєне [4, с. 260].

У деяких інших роботах оперативно-розшукове забезпечення розглядається як суто самостійна організаційно-тактична форма оперативно-розшукової діяльності, не прив'язана до забезпечувальних меж досудового розслідування [5, с. 43]. Цікаву позицію у своїй роботі виклав О. В. Кириченко, В. В. Хмеленко, які представляють сутність та зміст оперативно-розшукового забезпечення, з одного боку, як використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів у раніше створених умовах постійної професійної готовності суб'єктів розкриття та розслідування злочинів, а з іншого – як реалізацію в практичній діяльності таких умов у кожному конкретному випадку розкриття та розслідування злочинів [6, с. 736].

Слід сказати, що в теорії ОРД немає єдиного підходу до дефініції аналізованого виду діяльності. Одні автори стверджують, що оперативно-розшукове забезпечення – це організаційна форма, яка зумовлює безпосередньо тісну взаємодію оперативного співробітника зі слідчим у процеси досудового розслідування та з судом на етапі судового розгляду з метою забезпечення їх оперативними даними, що мають значення для кримінального провадження. Інші автори формують оперативно-розшукове забезпечення так, що воно може починатися ще до початку кримінального провадження та продовжуватись після його закінчення. Деякі представники оперативно-розшукової науки розглядають оперативно-розшукове забезпечення як винятковий порядок дій оперативних співробітників, їх професійні знання, уміння та навички. Однак, на нашу думку, погляди зазначених авторів об'єднує те, що без оперативно-розшукових сил, засобів і методів завдання, поставлені перед оперативними співробітниками, не мають жодного сенсу без реалізації їх у практичній діяльності.

Уважаємо, що оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування та судового розгляду корупційних та економічних злочинів – це комплекс заходів, що містить збір інформації, проведення тактичних операцій та інших дій для виявлення, фіксації доказів та притягнення винних осіб до відповідальності в межах чинного законодавства України.

На підставі аналізу слідчої практики можна виокремити характерні етапи оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування: формування груп з розробки фігурантів перевірки – до груп включаються керівники та співробітники оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, які займаються певними напрямками; аналіз наявної щодо фігурантів оперативної інформації, організація її отримання з інших правоохоронних органів у порядку взаємодії з ними – на цьому етапі виникає необхідність отримання інформації з наявних інформаційних баз даних; проведення з використанням технічних засобів комплексу НСРД з фіксації наявної інформа-

ції, встановлення схеми скоєння злочину, уточнення структури злочинних дій, невідомих раніше учасників – під час цього етапу документування здійснюється проведення тактичних комбінацій, зокрема оперативного впровадження на об'єкти перевірки, а також комбінацій з використанням контрольно-наглядових органів, структурованості злочинних зв'язків фігурантів. На цьому етапі також проводять заходи щодо встановлення осіб, незадоволених діями фігурантів, раніше звільнених з об'єктів перевірки та готових дати викривальні показання; повний аналіз отриманих результатів НСРД з метою визначення достатності зібраних доказів. У процесі аналізу виявляються установи, яким завдано матеріальних збитків, визначаються особи, схильні до співпраці з правоохоронними органами та надання показань, а також залежно від правового статусу визначається підслідність; установлення фактичної інформації для подальшого використання як доказів у кримінальному провадженні. Встановлюються також адреси підконтрольних фігурантам організацій, місця зберігання бухгалтерської та іншої документації, номери рахунків, банківських осередків, предметів, які згодом можуть бути використані як докази в кримінальному провадженні, майна, що підлягає арешту.

Оглядаючи змістовну частину оперативно-розшукового забезпечення, зважаючи на думку згаданих учених, ми дійшли висновку, що ця діяльність вирішує такі основні завдання: 1) виявлення оперативним шляхом додаткових епізодів у рамках розслідування кримінального провадження; 2) нейтралізація протидії кримінального середовища розслідуванню кримінального провадження; 3) виявлення та розшук активів, встановлення майна, на яке може бути накладено арешт або підлягає конфіскації, а також виявлення та документування фактів легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом

Водночас у межах нашого дослідження ми спробуємо розкрити докладніше третє виділене нами завдання через призму злочинів корупційної спрямованості, оскільки на державному рівні особлива увага приділяється підвищенню ефек-

тивності взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування щодо виявлення та розшуку активів.

Необхідно підкреслити, що в механізмах вчинення злочинів корупційної спрямованості з'являються нові методи їх приховування, маскування, конспірації, змінюються способи виведення коштів, відмивання злочинних доходів з використанням цифрової валюти, офшорів, всіляких сучасних електронних платіжних систем, криптообмінників тощо. Такий стан речей указує на необхідності розробки взаємоузгоджених дій оперативних підрозділів з органами досудового розслідування з метою підвищення продуктивності оперативно-розшукового забезпечення.

На підставі аналізу сучасних поглядів науковців та нормативно-правових актів можна сформулювати такий порядок дій взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування щодо виявлення та розшуку активів, а також виявленням і документуванням фактів легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом щодо злочинів корупційної спрямованості: 1) отримати та провести детальний аналіз виписок за розрахунковими рахунками організації, що перевіряється, з метою виявлення сумнівних фінансових операцій або угод, їх періодичність, контрагентів, сум операцій, реквізитів як платника, так і одержувача коштів, призначення платежу, суми залишків за рахунком на початок і на кінець періоду; 2) за всіма сумнівними операціями провести зустрічні перевірки в контрагентів з метою виявлення реальних та фіктивних фінансово-господарських взаємовідносин; 3) установити та допитати осіб, на яких були зареєстровані організації, а також осіб, які фактично здійснювали проведення незаконних фінансових операцій та були так званіми вигодонабувачами; 4) провести комплекс НСРД «Аудіо-, відеоконтроль особи» «Аудіо-, відеоконтроль місця» в офісах установлених фірм, місцях проживання, банках, інших кредитно-фінансових установах, страхових компаніях, транспортних організаціях, а також на підприємствах, з якими здійснювалися господарські операції; 5) отримати відо-

мості з Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів щодо досліджуваної організації для здійснення фінансового розслідування, з метою отримання всієї наявної інформації про сумнівні угоди, пов'язані з розкраданням, легалізацією (відмиванням) грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, можливих фактах виводу грошових коштів за кордон, придбання об'єктів нерухомості, зокрема за кордоном, зареєстрованих на їх ім'я, а також наявності афілійованих організацій (юридичних та фізичних осіб); 6) за потреби провести оцінку придбаного незаконним шляхом майна; 7) провести аналіз отриманої інформації, встановити ознаки складу злочину, провести оперативну нараду зі слідчими органами з метою отримання рекомендації щодо збору додаткових відомостей, необхідних для кваліфікації відповідної статті.

Зазначений порядок дій під час взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування, безумовно, є невичерпним, адже можуть проводитися й інші заходи на основі конкретної оперативно-слідчої ситуації.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що в тео-

рії ОРД є безліч підходів до поняття та змісту оперативно-розшукового забезпечення. Водночас доходимо висновку, що оперативно-розшукове забезпечення має системно та безперервно здійснюватися на всіх основних стадіях кримінального процесу: як на початковому етапі досудового розслідування, так і на етапі судового розгляду. Зрештою, оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування та судового розгляду корупційних та економічних злочинів дає змогу забезпечити більш ефективні умови для збирання фактичних даних та подальшу процесуальну можливість їх використання у процесі формування кримінально-процесуальних доказів у корупційних провадженнях. З огляду на це, як мінімум на відомчих рівнях нині назріла нагальна необхідність розробки та фіксації алгоритму узгодження дій та застосування оперативно-розшукових даних не лише в межах досудового розслідування, а й на всіх рівнях судочинства загалом у кримінальних провадженнях щодо корупційних дій посадових осіб. Значне сприяння в цьому питанні може надати систематизація та вивчення позитивного й негативного практичного досвіду, де такі пропозиції приймають лише на рівні методичних рекомендацій

ЛІТЕРАТУРА:

1. Приполов І. І. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження. С. 226–228. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/037b5177-e4e5-4249-afd1-be6ffe634010/content>
2. Бигу Ж. М. Оперативно-розшукове забезпечення безпеки учасників оперативно-розшукових заходів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К. 2009. 20 с.
3. Данилюк М. І. Оперативно-розшукове та криміналістичне забезпечення протидії корупційним правопорушенням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Л. 2011. 16 с.
4. Пчолкін В. Д. Сутність і завдання оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування. Харків, 2019. С. 259–262
5. Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам : монографія. Київ : Центр учбової літератури. 2020. 160 с.
6. Соколкін В. Л. Поняття оперативно-розшукового процесу та його характеристика. *Форум права*. 2011. № 3. С. 734–741

Стаття надійшла в редакцію: 11.08.2025

Стаття прийнята: 26.08.2025

Опубліковано: 27.10.2025

